

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Мария Димитрова Великова

на дисертационен труд „Иновациите - фактор за успешно стопанско управление по време на криза”, разработен от Леона Юриева Асланова, за присъждане на образователна и научна степен “Доктор“ в Професионално направление 3.7 „Администрация и управление”, докторска програма „Организация и управление извън сферата на материалното производство”

Научен ръководител: Доц. д-р Елеонора Николова Танкова

Рецензент: доц. д-р Мария Великова, съгласно Заповед на Ректора на ВСУ “Черноризец Храбър” № 634 от 28.09.2021 г.

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на представени от докторанта дисертационен труд, автореферат, справка за приносите в дисертационния труд, публикации по темата на дисертационния труд, Справка за НАЦИД

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА РЕЦЕНЗИРАНИЯ ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

Актуалността и значимостта на разглежданата проблематика се обуславя от факта, че иновациите, като икономически изменения, имат съществено значение по време на криза. Основният проблем в контекста на разглежданата проблематика е изясняването и открояването на основните фактори, които подкрепят или възпрепятстват бизнес развитието на българските компании и възможността им да създадат иновации в криза. Осъществяването на икономическа дейност се реализира в нов по мащаби и изисквания пазар, прилагат се нови бизнес модели. Тази ситуация създава за българските малки и средни предприятия среда с висока степен на неопределеност и неяснота.

От тази гледна точка в дисертационния труд са изследвани възможностите на малките и средни предприятия в България да отчитат вътрешната динамика на факторите в стопанското си представяне, които оказват влияние за оцеляването на бизнеса в условия на криза. Направена е оценка на капацитета им да интегрират тези новите измерения, на

кумулятивния ефект от връзката между отделните фактори в добри иновационни управленски практики и стратегии за оцеляване.

Дисертационният труд се състои от увод, изложение (в три глави), заключение, приноси на дисертационния труд, авторово емпирично изследване, използвана литература, публикации на автора по темата и приложения, с общ обем от 337 стр. (179 страници основен текст и 158 страници приложения). Приложенията съдържат въпросник и резултати от проведено авторово емпирично изследване, представено в 7 таблици и 6 фигури. Налице е достатъчна литературна осведоменост в изследваната област. Цитираната литература обхваща 106 източника на английски, испански и български език, както и дигитални източници.

Структурата на дисертационния труд е съобразена с поставените цел и задачи на изследването. В края на всяка глава са направени конкретни изводи и обобщение.

Методиката на изследването е избрана правилно. Използвани са приложими към обекта и предмета на изследване методи.

За постигането на целта, поставените задачи и доказване на авторовата теза е проведено авторово проучване на стопанското представяне по време на кризата, породена от Covid-19 сред управляващи мениджъри, собственици и основатели, които самостоятелно взимат решения за развитието на своя бизнес. Проучването е проведено за територията на република България в първите месеци на 2021 г. и обхваща, както микро, малки и средни предприятия, така и средни и големи търговски дружества. Изследвани са 201 български търговски дружества.

Обосноващите в **увода** компоненти на дисертационния труд създават предварителна позитивна нагласа към вложеното от докторанта усилие при изследването на тази актуална и значима тема. Представена е актуалността на изследваната проблематика и са изложени мотивите за избор на темата. Формулирана е основната теза. Определени са предметът и обектът на дисертационното изследване. Дефинирана е целта и са поставени за решаване изследователски задачи. Посочени са ограниченията и методологията на изследването.

Изложението в отделните глави показва, че докторантът познава изследвания проблем, произтичащ от сериозните теоретически и практически бариери, с които се сблъсква българският и чуждестранният опит свързан с иновациите, иновационния мениджмънт и предприемачеството.

Използването на академичната литература свидетелства за умението на автора да анализира теоретични концепции и практически подходи, да систематизира основни идеи, да представя своята теза и да разкрива перспективи за бъдещи изследвания и практически приложения.

Заключението следва логиката на изложението и представя по подходящ начин постигнатите от автора резултати.

II. ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **първа глава** докторантът демонстрира необходимата теоретична подготвеност, което е едно от изискванията към тази образователна и научна степен. Акцентът е поставен върху обобщение и синтезиране на основни теоретични постановки, концепции и модели в областта на иновациите. Откроен е механизмът за техния съвременен прочит в контекста на проблемната ситуация на финансовата криза, породена от Covid-19.

Понятието за иновация е представено като икономически феномен, който се реализира под формата на масов дизайн на свръх-продукти, свръх-услуги, свръх-процеси и свръх-бизнес модели с цел улесняване и подобряване на човешкия живот.

Направен е аналитичен преглед на прилагането на концепцията за иновации в управленските бизнес стратегии на три нива: организационно, държавно и наднационално. Иновациите са разгледани като икономически изменения, които помагат на организациите, държавите, обществата да преодоляват успешно периоди на криза. Представен е контекстът на стратегическото планиране за успешно устойчиво иновационно поведение, който се изучава и базира на систематичен подход към иновациите.

За да се определи по-ясно проблематиката на иновациите на национално ниво и качеството на националната иновационната екосистема е разгледано мястото на България в контекста на Глобалния индекс за иновации и индекса за иновации на Европейския съюз.

Във **втора глава** са открити организационни практики и стратегии за развитие на успешни иновационни стратегии на организационно и национално равнище. Оценени са вътрешната и външната динамика на организациите, както и наличието и развитието на капацитет, необходим за изпълнението на ориентирани към иновациите практики. Анализирани са

новите реалности на глобалната бизнес среда в условията на икономическа нестабилност и предприемачество.

Изследвани са кризисни стратегии, подкрепени с примери за български компании, реализирали иновации в криза.

Изведени са предизвикателства пред МСП в България в контекста на кризата, породена от Covid-19. Направен е ретроспективен анализ на последствията от предходни световни епидемии, както и на моделирането на потенциалните макроикономически последици, които показват, че ефектът от Covid-19 може да има дългосрочни последици върху българските МСП.

Посочени са предприетите ключови мерки за справяне с кризата на национално и Европейско ниво, като е направен сравнителен анализ на тяхната ефективност, в контекста на ЕС и иновационните политики и стратегии на РБ.

Трета глава е посветена на анализ и интерпретация на резултатите от емпиричното изследване. Представените резултати от изследването и тяхната интерпретация демонстрират видими големите разлики от извадката в представянето на иновативните и неинновативните МСП по време на икономическа криза. Търсенето на липсата и/или наличието на въздействие на фактора “иновативност” върху стопанското представяне в криза на българските МСП откроява важните резултативни променливи в стопанското им поведение по време на криза.

В рамките на проучването, което разграничава стопанското поведение по време на кризата на иновативните и неинновативните компании, се установява и че кризата може да влияе позитивно на по-бързото усвояване на предприемачески компетенции, защото цит.: “.....”притиснати от обстоятелствата, мениджърите са принудени да взимат решения в ситуация на несигурност и висока степен на неопределеност и неяснота. Това се оказва и един от стимулите за догонване на действителността (чрез нововъведения и промени) и модерността (чрез дигитализацията на процесите) в организациите, което доказва формулираната в увода теза, че иновациите са фактор за преодоляване на икономически кризи.

Направен е преглед на националната иновационна система, която е определена като исторически естествено формирала се съвкупност от дейностите на национално представените институции, организации и бизнес формирания по създаването на ново знание, неговото

разпространяване, усвояване и практическо използване в рамките на иновационния процес. Откроява се изключително важната роля на икономиката, базирана на знанието за развитието на иновационен капацитет.

В този контекст са формулирани концептуални насоки и ключови препоръки относно стратегията и политиките, съответно на МСП и публичния сектор, за преодоляване на отрицателните последици от рецесията чрез иновации, с което е постигната изследователската цел на дисертационния труд.

III. ОБОБЩЕНИЕ НА ПО-СЪЩЕСТВЕНИ СИЛНИ СТРАНИ И РЕЗУЛТАТИ С ПРИНОСЕН ХАРАКТЕР НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Оригиналността на научния труд намира израз в проучване, систематизиране и доразвиване на теоретичните виждания и дискусии по разглежданата проблематика. В процеса на доказване на авторската теза са постигнати конкретни научни, научно-приложни и приложни резултати, сред които като по-съществени могат да се открият:

1) Прецизирани са и са обогатени като значение основни термини и понятия в областта на иновациите.

2) Представен е контекстът на стратегическото планиране за успешно устойчиво иновационно поведение, който се изучава и базира на систематичен подход към иновациите.

3) Изведени са авторови методологически насоки за изследване на стопанското поведение и са открити измерители (резултативни и факторни променливи) за иновационна дейност на проучените 201 български търговски дружества и по-конкретно на МСП. Доказана стабилна положителна връзка между иновативността и успешното стопанско представяне.

4) Препоръчани са конкретни области, в които мениджърите на български МСП да усвояват нови знания и показатели за тяхното измерване.

5) Формулирани са препоръки със стратегически и оперативен характер за поведението на стопанските предприятия по време на бъдещи кризи в икономиката на страната, както и за повишаване на иновационния капацитет на българската икономика.

Постигнатите резултати могат да послужат като основа за сходни изследвания и съпоставка на резултатите в следващ период на рецесия,

както и като ценен информационен показател за степента на иновативност по време на криза на българските МСП.

Справката за приносите в дисертационния труд отразява резултатите и изводите, до които докторантът е стигнал в проучването си. Приносите са класифицирани на научни, научно-приложни и приложни. Приносите са негово лично дело и могат да се характеризират като допълване и обогатяване на научните знания и приложение на научните постижения в практиката.

IV. АВТОРЕФЕРАТ И ПУБЛИКАЦИИ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Авторефератът отразява съдържанието на труда и акцентира върху най-важните моменти от изследването.

Авторът е представил шест научни публикации по дисертационния труд (2 в съавторство и 4 самостоятелни), които отразяват в достатъчна степен постигнатите резултати. Публичност на постиженията на кандидата е постигната и чрез представените още 6 публикации в медии и неспециализирани издания.

V. КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

1) Дисертационният труд търпи прецизиране в стилово и езиково отношение, както и по отношение на неговото техническо оформление.

2) Налице са повтарящи се текстове в различни части на изложението.

3) Заключението представя по подходящ начин резултатите от изследването, но освен представените систематизирани резултати в изпълнение на целта и изследователските задачи, би следвало да се систематизират и такива, свързани с доказване на авторовата теза (глава трета от дисертационния труд). От заключението биха могли да се “изчистят” и някои описателни текстове.

5) Препоръчвам на докторанта да издаде дисертационния труд като монографично изследване или като методологическо пособие за поведението на иновативните и неинновативните предприятия по време на кризи.

Направените бележки и препоръки не намаляват качеството и количеството на получените резултати и приноси и не се отразяват върху общата ми безспорна положителна оценка на труда.

VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оригиналността и значимостта на дисертационният труд се определя от изследваните условия, възможностите и предизвикателствата пред иновациите в условия на криза, разглеждайки актуални въпроси в развитието и управлението на МСП в България, в отговор на съвременните тенденции за развитие и стопанско управление, наложили се в резултат на процесите на глобализация и дигитализация, и във връзка със стремежа за постигане на устойчиво развитие и трансфер на иновации.

Приносът на конкретното дисертационно емпирично изследване е както по линия на основните показатели, които измерват иновативното или неинновативното представяне на компаниите по време на кризата, вследствие на пандемията от Covid-19, и получените резултати, така и във връзка с това, че това е първото икономическо проучване, което сравнява стопанското поведение и представяне на самоопределящи се, като иновативни и неинновативни компании в България.

Изложеното до тук ми дава основание да приема дисертационния труд за завършен, съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника към него и Наредба № 12 за придобиване на образователна и научна степен “Доктор” и научна степен “Доктор на науките” на ВСУ “Черноризец Храбър”. С убеждение предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват “за” присъждане на образователната и научна степен “Доктор”, ПН 3.7 “Администрация и управление” по докторска програма “Организация и управление извън сферата на материалното производство” за разработения от нея дисертационен труд „Иновациите - фактор за успешно стопанско управление по време на криза”

02.11.2021 г.

Рецензент:
(Доц. д-р Мария Великова)